I. URSU
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

CONCEPȚIA ISTORICĂ

CARACTERIZAREA ȘI IMPĂRȚIREA ISTORIEI ROMÂNILOR

DOUĂ LECȚII DE INTRODUCERE LA CURSUL DE ISTORIA ROMÂNILOR.

BUCUREȘTI — 1924
TIPOGRAFIA „ANTONESCU" SOCIETATE ÎN NUME COLECTIV
Strada Luterană No. 20

www.dacoromanica.ro

I. URSU
OFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

CONCEPȚIA ISTORICĂ

CARACTERIZAREA ȘI IMPĂRȚIREA ISTORIEI ROMÂNILOR

DOUĂ LECȚII DE INTRODUCERE LA CURSUL DE ISTORIA ROMÂNILOR.

BUCUREȘTI — 1924
TIPOGRAFIA „ANTONESCU" SOCIETATE ÎN NUME COLECTIV
Strada Luterană No. 20
www.dacoromanica.ro

Memoriei lui

Dimitrie Onciul

închin această carte:

---

www.dacoromanica.ro

I.

CONCEPȚIA ISTORICĂ.

Nu pot intrà în subiectul lecțiunii de deschidere, fără să evoc amintirea ilustrului meu profesor, al cărui cuvânt a vibrat de pe această catedră peste un sfert de secol. Stăpân pe cea mai severă metodă istorică și posedând cea mai temeinică erudiție, regretatul Onciul a fost nu numai un istoric cu mare autoritate, ci s'a ilustrat în acelaș timp și ca profesor. Aproape toată generația mai tânără de istorici și-a însușit dragostea pentru istorie și metodele severe dela acest mare profesor, care a fost totodată pentru elevii săi un adevărat părinte. Aminirea lui a rămas puternică în sufletele noastre, iar noi, elevii lui, nu vom puteà să ne achităm mai bine de recunoștința ce i-o datorăm pentru învățătura, sfaturile, iubirea ce ne-a arătat și ocrotirea ce ne-a dat, decât silindu-ne să ducem mai departe, cu aceiaș severitate de metodă, opera, căreia și-a închinat viața.

*

Nu pot începe lecțiunile, în cari voi tratà, după cererea D-strà, istoria Românilor începând cu secolul al XV-lea, fără să vă arăt concepția, pe care o vom urmà în cursurile noastre. Căci nici până astăzi nu s'a ajuns la un acord asupra concepției istorice, care a format în ultimele decenii obiectul unei lungi discuții între istoricii din diferitele țeri.

*

www.dacoromanica.ro

Nu voi insistà asupra discuţiei cu privire la caracterul ştiinţific al istoriei, căci găsesc că e sterilă şi inutilă. Ea depinde, în mod firesc, de definiţia, care se dă ştiinţei. Căci din momentul ce se admite că ştiinţa nu se poate bazà decât pe legi, cari rezultă din fenomene de repetiţiune, istoria nu se poate considerà ca ştiinţă, deoarece ea n'are ca obiect fenomene de repetiţiune, ci, din contră, fenomene de succesiune. Faptele istorice nu se repet, ci se succed. Istoria nu se bazează pe legi, ci pe serii.

Dacă însă, prin operaţii logice, seriile s'ar asimilà cu legile, — cum a făcut regretatul Xenopol, — iar pe de altă parte s'ar luà în considerare faptul că oarecare doză de incertitudine şi de subiectivism, — atribuite istoriei, — se constată la toate ştiinţele, afară de matematicile pure, şi dacă s'ar aveà în vedere faptul, că istoria, care are de obiect adunarea, verificarea şi înlănţuirea faptelor, cari au contribuit la desvoltarea omenirii, urmăreşte, ca toate ştiinţele, stabilirea adevărului, — în aceste condiţii, nu s'ar puteà refuzà istoriei caracterul de ştiinţă. In orice caz. discuţia asupra acestei chestiuni mi se pare inutilă şi sterilă.

E o chestiune pur formală. Fie că îi se dă, sau îi se refuză numele de ştiinţă, fapt este că istoria câştigă din ce în ce mai multă importanţă. Căci desvoltarea ei e în strânsă legătură cu progresul democraţiei şi pe măsură ce se va desvoltà caracterul democratic al statelor va creşte şi importanţa istoriei.

*

Cu mult mai necesară mi se pare discuţia asupra concepţiei istorice, discuţie, care s'a pus pe tapet odată cu stabilirea caracterului *genetic* al istoriei. Căci atâta vreme cât a dominat caracterul *narativ* şi *pragmatic*, toată lumea a fost de acord asupra faptelor, cari aveau să formeze obiectul istoriei. In mod firesc s'au avut în vedere aproape exclusiv faptele marilor personalităţi

www.dacoromanica.ro

și chestiunile politice în legătură cu vieața de stat. Din momentul ce și-a făcut însă loc definitiv concepția genetică, privirile istoricilor s'au îndreptat și asupra stărilor sociale, obiceiurilor, legilor, cu un cuvânt asupra istoriei culturale. Istoria narativă și pragmatică a avut în vedere indivizii. După noua concepție genetică se tratează, pe lângă faptele individuale, și cele colective.

*

In special raționaliștii secolului al XVIII-lea, în frunte cu Voltaire, au dat multă atenție istoriei comerțului, industriei, administrației și desvoltării culturale. Pentru întâia oară s'a studiat și s'a descris viața întreagă a unui popor. „*Secolul lui Ludovic al XIV-lea*", al lui Voltaire a fost cea dintâi carte de istorie modernă, în care s'a încercat să se expună evenimentele după înlănțuirea lor cauzală.

Revoluția franceză a îndreptat privirile asupra maselor și sub influența ei s'a format un curent puternic pentru studiarea factorilor colectivi, cari sunt produsul masselor.

Exponentul cel mai remarcabil al acestui curent a fost girondistul *Condorcet.*

„*Până acum istoria politică a fost numai istoria câtorva oameni. Cei ce formează însă în realitate neamul omenesc, massa familiilor, cari trăesc aproape numai din munca lor au fost uitați... Ochii istoricului au fost îndreptați numai asupra conducătorilor*" [1])

Concepția lui *Condorcet,* a fost sistematizată de *Auguste Comte,* întemeietorul pozitivismului, care consideră intelectul ca factorul fundamental al evoluției istorice. Intreaga desvoltare a societății omenești e determinată, după Comte, de desvoltarea intelectuală. El nu admite ca indivizii, fie ei genii, ar puteà schimbà cursul civilizației, căci însuși geniile *depind de des-*

1) In „*Esquise d'un tableau historique du progrès de l'esprit humain*", citat de Bernheim „*Geschichtsunterricht und Geschichtswissenschaft*" p. 12.

www.dacoromanica.ro

voltarea colectivă a spiritului omenesc. Istoria e astfel, după Comte, produsul factorilor colectivi. Factorul individual psihologic e înlocuit prin cel social psihologic.

Ideile lui Comte au avut mare răsunet în Anglia, unde celebrul *Buckle* (1821-1862) a căutat să le pună în aplicare în renumita sa scriere *„Istoria civilizației engleze"*.

Pe când însă Comte nu neagă influența în oarecare măsură a factoriior morali, carî sunt numai dominați de cei intelectuali, Buckle vede progresul omenirii prin prisma exclusivă a factorului intelectual. *„Legile intelectuale"* sunt, după el, legile istoriei, care ar trebui să se bazeze pe *observarea statistică a masselor.*

Şi mai exagerați decât Buckle au fost pozitiviști recenți ca *Bourdeau*, cari consideră intelectul ca motorul principal al civilizației şi neagă orice influența marilor personalități asupra desvoltării omenirii. Factorul individual e cu desăvârşire nul, căci chiar geniile nu sunt decât produsul mediului, în care s'au desvoltat. După concepția acestora nu există nimic personal, nici chiar în operile marilor scriitori dramatici, căci limba e produsul secular al poporului, iar conținutul a fost luat din tezaurul existent în popor, sau în cărți. Geniul nu face decât scoate în evidență şi îmbunătățește ceia-ce există de mai înainte în patrimoniul comun. In consecință nu există invenții, ci numai perfecționări, nu există creații individuale, ci creatorul unei opere, pe care literatura o consideră clasică, este colectivitatea.

După această concepție victoriile mari nu sunt produsul generalilor, cari conduc bătălia, ci al soldaților. Victoriile sunt produsul masselor.

Scopul istoriei ar fi, după acești pozitiviști, să reducă toate faptele istorice, cari ar fi după ei produsul exclusiv al masselor, *la formule generale şi la date statistice.*

www.dacoromanica.ro

Ideile pozitiviștilor au fost puse în aplicare în Germania de Lamprecht în „Istoria Germaniei", apărută în 1891. Ca și pozitiviștii, Lamprecht înlătură factorii individuali.

„*Individualul ca întreg e intuitiv* — scrie el, — *și nu poate fi reprodus niciodată cu deplină exactitate Orice încercare de a descrie individualul aparține, nu științii, ci artei*". [1]).

Ca să avem o știință nu trebue să lucrăm cu *intuiții*, ci cu *idei*. „*Niciodată o știință n'a fost un sistem de intuiții*, — scrie el, — ci *totdeauna numai de idei. Intuiția ne duce în spre artă, iar în spre știință numai idea*". [2]).

In consecință el a descoperit în istoria Germaniei *idei* ca „*regimul feudal*", „*economia naturală*" (naturalwirtschaft), cari ar fi „*idei a anumitor epoci culturale*". [3]). Studiind izvoarele din secolul al X-lea și XI-lea, Lamprecht a observat că în acea epocă oamenii se deosebeau din punct de vedere sufletesc de cei din vremurile noastre. Ca să poată stabili diferența psihică între diferitele epoci, el a studiat transformarea vieții sufletești a poporului german din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre. A constatat în decursul acestor studii că la toate popoarele din aceeaș epocă, se găsește acelaș proces sufletesc. In consecință epocile culturale constatate de el la poporul german sunt tipice. După o epocă de constrângere sufletească urmează la toate popoarele o epocă de libertate sufletească. „*Dispoziția generală sufletească, la început de cea mai mare asemănare a tuturor indivizilor unei comunități omenești, duce în urma unei activități superioare sufletești la o diferențiare din ce în ce mai mare a acelor indivizi*" (seelische Freiheit).

---

1) „*Die Kulturhistorische Methode*", Berlin 1900 p. 6.
2) Ibidem p. 25.
3) Ibidem 26.

www.dacoromanica.ro

Cea mai veche epocă culturală e numită de Lamprecht *simbolism. „In această lume a vieții sufletești individul dispare. El devine actorul unei vieți sufletești generale, ce se îndeplinește independent de el; el devine parte a unui întreg, devine un membru al unei comunități alăturea de alți membrii de o valoare egală cu a lui“.*

Epoca din secolul al III-lea până în al XI-lea o numește epoca *tipismului,* iar din socolul al XI — XV-lea a *convenționalismului*, din al XV-lea — XVIII-lea a *individualismului,* caracterizat prin emanciparea de formele religioase, iar din secolul al XVIII-lea până astăzi a *subiectivismului*, caracterizat prin triumful rațiunii.

Acest mare istoric a considerat istoria ca o *„știință social—psihologică“: „istoria nu este altceva decât psihologie aplicată“.*

*

Școala materialistă nesocotește de asemenea rolul individului și n'are în vedere decât factorii colectivi.

După această școală, care se împarte în *cea darvinistă a materialismului biologic* cu idei ca lupta pentru existență, selecțiune naturală etc. și cea a *materialismului economic,* fondată de Karl *Marx,* motorul principal al desvoltării istorice n'a fost nici intelectul, nici idea, ci condițiile de producțiune.

La noi această concepție a materialismului economic a fost popularizată de Dobrogeanu Gherea, care a formulat'o în chipul următor:

„După concepția materialistă factorul hotărâtor în mersul istoric al omenirii n'a fost nici intelectul, nici pornirile și pasiunile omenești, ci bazele materiale ale societății, modul de producțiune și de împărțire a produselor trebuincioase traiului... După cum toată viața sufletească a unui individ e condiționată de organizația lui fiziologică, tot astfel întreaga viață a societății (morala, gândirea, instituțiunile ei juridice și politice etc),

www.dacoromanica.ro

sunt condiționate și hotărâte de organizația economică a societății, de modul cum se produc și se distribue bogățiile în societate. Intr'un cuvânt mersul economic, procesul economic, hotărăște întreg procesul istoric al omenirii" [1]).

Astfel, după istoricii materialiști, întreg procesul istoric e condiționat de instrumentele de producțiune și mai ales de modul de producție, distribuție și consumare a avuțiilor. Nu ideile pun în mișcare omenirea, ci, din contră, condițiile economice sunt forțele motrice, cari pun ideile in mișcare. In consecință chiar evenimentele cu caracterul cel mai idealist, sunt explicate prin prisma factorului economic. Reforma lui Luther n'ar fi un rezultat al ideilor, ci o reacțiune a rassei germanice contra exploatării papale. Luptele religioase, cari au frământat țerile apusene n'au fost dictate, (după materialiști,) în realitate decât de interese economice. Religia n'a fost decât pretextul, mantia exterioară, care acopereà interesul material. Toată istoria e o luptă de classe, luptă între o minoritate, care a monopolizat instrumentele de producțiune și celelalte classe, lipsite de mijloacele de producțiune.

In consecință, istoria nu cunoaște decât trei perioade: a sclăviei, a iobăgiei și a salariatului. A patra va fi a muncii asociate.

*

In contrast cu școala materialistă, care are în vedere exclusiv factorul economic și massele, stă școala idealistă, care vede în idei forțele motrice ale istoriei și dă importanță deosebită factorului individual. Reprezentantul ei cel mai tipic este Ranke.

Obiectul principal al istoriei, este, după această școală, statul, care utilizează toate energiile și face posibilă desvoltarea vieții politice, religioase, economice și culturale a popoarelor. In contrast cu școlile

1) „*Concepția materialistă a istoriei*" ed. 2. Buc. 1892 p. 11.

www.dacoromanica.ro

pozitiviste şi materialiste, cari n'au în vedere decât colectivităţile, şcoala idealistă dă preferinţă şi importanţă deosebită marilor personalităţi. In afară de aceasta ea nu neglijează factorul voinţii şi al hazardului — şi nu recunoaşte în consecinţă caracterul ştiinţific al istoriei.

*

V'am expus în liniamente generale diferitele curente, ca să puteţi înţelege mai clar punctul nostru de vedere şi concepţia, pe care o vom utilizà în cursurile noastre.

Din cele expuse aţi înţeles, sper, că toate aceste concepţii prezintă un caracter unilateral şi extrem. Fiecare şcoală a pornit dela idei preconcepute şi a privit istoria prin o prismă specială subiectivă.

Astfel reprezentanţii materialismului economic au privit istoria exclusiv prin prisma materială, pozitiviştii prin cea intelectuală, iar alţii prin cea a ideilor. Toţi aceştia au privit chestiunea printr'un unghiu determinat.

In realitate evenimentele istorice nu sunt produsul unui singur factor, ci al unui complex de factori şi împrejurări. Astfel nu se poate concepe că întreaga civilizaţie a omenirii are la bază exclusiv factorul banal al goanei după hrană. Căci chiar în epocile cele mai primitive, când omenirea a fost mai aproape de lumea animală, se constată necesitatea unor satisfacţii sufleteşti de ordin religios şi moral. E o greşeală să se creadă că reforma din Germania e produsul exclusiv al unor factori materiali. In realitate ea e rezultatul unui întreg complex de factori, cari au revoluţionat spiritele şi au acţionat asupra masselor: factori culturali, religioşi, sociali, politici şi economici.

Cu toate acestea nu se poate negà importanţa extraordinară, pe care a avut'o factorul economic în desvoltarea omenirii, dar ar fi o greşeală ca să-l considerăm singura cheie pentru explicarea tuturor fenomenelor istorice.

www.dacoromanica.ro

E adevărat că omenirea a fost condusă în primul rând de instinctul de conservare și a trebuit să se gândească în primul rând la existență, dar nu se poate negà că a urmărit în același timp și satisfacții de ordin cultural și moral.

Concepția noastră nu exclude importanța deosebită a factorului economic, *dar nu vede în el singurul nerv al istoriei. Din contră îl consideră în acțiune armonică și de influență reciprocă cu ceilalți factori numeroși, cari au contribuit la desvoltarea poporului nostru.*

Modul cum se produceau și se distribuiau avuțiile și mai ales cum erà repartizată proprietatea rurală in secolul al XV-lea d. e., a avut influență considerabilă asupra desvoltării evenimentelor istorice din țerile noastre. Cu toate acestea s'ar face operă unilaterala și neștiințifică dacă, pe lângă explicarea economică, nu s'ar dà importanța cuvenită factorului politic al presiunei turcești, al necesității conservării tronului și mai ales factorului ideal al credinții și al ideii creștine.

In realitate factorii istorici nu se exclud, ci se complectează și se influențează reciproc. Factorii culturali au influență asupra celor religioși, aceștia la rândul lor acționează asupra celor culturali și economici etc.

*

De asemenea nu se poate exagerà influența factorului cultural și să sa pretindă că numai intelectul a fost motorul acțiunilor omenești. E adevărat că el a avut o influență mare asupra desvoltării omenirii, dar nu se poate admite că această desvoltare e produsul exclusiv al acestui factor. Tot așà nu se poate negà influența ce au avut'o ideile în mersul cultural al unui popor. E suficient să vă citez revoluțiunea provocată în spiritele poporului nostru din Ardeal în secolul al XVIII-lea și XIX-lea de idea originii romane, sau de efectul pe care l'a avut în secolul trecut idea națională în țerile noastre de dincoace de munți. Cu toate acestea

www.dacoromanica.ro

ar fi o greşeală dacă s'ar căuta înţelegerea trecutului nostru exclusiv prin prisma ideologiei.

In acelaş timp s'ar face operă unilaterală şi neştiinţifică dacă s'ar avea în vedere numai factorul individual, sau dacă s'ar expune desvoltarea unui popor numai pe baza factorilor colectivi. Din contră istoricul trebue să ţină cont de toţi factorii, atât cei individuali, cât şi cei colectivi, căci ei nu se exclud, ci se influenţează şi se complectează reciproc.

In realitate foarte rar se întâmplă ca un fenomen istoric să fie determinat de un singur factor, ci de cele mai multe ori evenimentele sunt produsul mai multor factori. Istoria nu e numai opera indivizilor, după cum nu se poate concepe că e produsul exclusiv al maselor. Intre individ şi lumea care îl înconjoară există o reciprocitate de acţiune. Geniul e în oarecare măsură produsul mediului, dar şi mediul suferă la rândul său influenţa geniilor. Se poate admite că victoria dela Vaslui e opera exclusivă a ostaşilor şi să se nege orice influenţă conducătorului acestor ostaşi, Marelui Ştefan? In mod firesc a trebuit să fie un comandant, care a ales locul pentru cursă, a pregătit moralul ostaşilor, a coordonat energiile şi le-a condus la biruinţă. Ar fi însă o greşeală dacă s'ar consideră victoria ca opera exclusivă a lui Ştefan şi nu s'ar scoate în evidenţă calităţile ostăşeşti ale ţăranilor şi boierilor moldoveni, cari au executat cu multă energie şi dispreţ de moarte ordinul Domnului.

După concepţia pozitiviştilor extremi ar trebui să negăm orice merit personal lui Eminescu şi să-l considerăm produs exclusiv al mediului. Ar fi, natural, o greşeală. Nu mediul a produs poeziile geniale ale lui Eminescu, ci geniul creator al acestuia a scos din tezaurul cultural existent materialul pentru creaţiunile sale.

De asemenea după concepţia acestor pozitivişti

www.dacoromanica.ro

exagerați, victoria dela Mărășești ar trebuì să fie atribuită exclusiv massei, adică ostașilor și ofițerilor. S'ar puteà însă negà influența personală a comandantului, Generalul Eremia Grigorescu, care a refuzat să execute ordinul de retragere[1]) primit în dimineața zilei (ora 6,57) de 31 Iulie, a pledat cu toată vigóarea contra executării ordinului, care ar fi putut aveà „urmări dezastruoase", a ridicat moralul massei, a coordonat energiile și le-a condus la biruință? Victoria e a generalului și a ostașilor. Aceștia oricât de bravi n'ar fi putut smulge biruința fără o conducere pricepută și energică, iar la rândul său Generalul, oricât de genial și energic, n'ar fi putut smulge victoria, dacă n'ar fi fost ajutat de bravura, spiritul de sacrificiu și disprețul de moarte al ostașilor săi.

Ar fi o greșeală a explicà acest eveniment exclusiv prin prisma factorului individual și ar fi o nedreptate tot așà de mare de a-l atribuì exclusiv factorului colectiv.

In acelaș timp trebuie accentuat că este neexactă credința pozitiviștilor că istoria culturală e produsul exclusiv al factorilor generali. *In realitate factorul individual nu numai că nu se poate elimină din istoria civilizației, ci din contră, individualul acționează în istoria culturală mai energic chiar decât în istoria politică. Căci ceeace caracterizează pe un geniu în artă e tocmai nota personală din creațiunile sale, care îl deosebește de creațiunile altor artiști.*

Pe de altă parte nici istoria politică nu exclude fenomenele de massă, cari acționează tot atât de puternic ca și factorii individuali. Căci ideile, cari pornesc dela indivizi, acționează asupra masselor și sfârșesc prin a ajunge patrimoniul acestora. Chiar și vieața economică e supusă influențelor individuale și mai ales celor politice.

---

1) Ordinul de retragere No. 1/4703 a fost dat de Generalul Ragoza, sub a cărui comandă se află Generalul Grigorescu.

www.dacoromanica.ro

Istoricul trebuie să utilizeze toți factorii, cari au contribuit la desvoltarea unui popor, fie individuali, fie colectivi, fie politici, economici, religioși sau de orice natură. Căci vieața unui popor e influențată nu numai de un singur factor, ci de o sumă de factori, iar ținta istoricului trebuie să fie cunoașterea vieții unui popor în toate manifestările ei. Pentru cunoașterea unui eveniment trebuie să utilizăm toți factorii, cari au contribuit la formarea lui. Istoricul nu trebuie să aibă idei preconcepute și trebuie să fie desbrăcat de orice subiectivism.

*

Importanța deosebită, pe care istoricii politici au dat'o statului, nu mi se pare nefondată. Căci statul e organul fundamental, care ocrotește vieața tuturor cetățenilor și înlesnește progresul acestora pe toate terenele. Progresul statului se resfrânge asupra stării economice a poporului, și invers decăderea lui, atrage după sine decăderea pe toate terenele. Statul are influență hotărâtoare asupra tuturor manifestărilor de vieață ale poporului. Cultura și vieața economică au la rândul lor influență decisivă asupra mersului statului. Statul ocrotește, canalizează și utilizează energiile tuturor cetățenilor.

Cele mai multe evenimente istorice s'au petrecut în stat, care a fost unul din cele mai puternice instrumente ale desvoltării omenirii pe toate terenele.

De aceea importanța, pe care au dat'o istoricii politici statului, nu mi se pare fără de temeiu.

*

Pe lângă toate acestea trebue ținut cont de un factor independent de voința noastră, care este *hasardul* și care joacă adesea un rol hotărâtor în desfășurarea evenimentelor. Un glonte, care întâmplător trântește la pământ pe comandantul unei bătălii în momentul decisiv, poate să aibă ca urmare pierderea bătăliei și schimbarea cursului istoric al unui popor.

www.dacoromanica.ro

Ca încheere trebue să accentuăm că istoricul nu trebue să aibă idei preconcepute şi nu trebue să trateze istoria în mod subiectiv şi unilateral ci trebue să deà tuturor factorilor importanţa care li se cuvine, luându-se ca bază puterea de acţiune şi de influenţă, pe care au avut'o fiecare din ei. El trebue să studieze şi sa scoată în evidenţă, după importanţa şi rolul care l'au avut, în mod cu totul obiectiv, atât factorii individuali, cât şi cei colectivi, atât cei fizici (clima, productivitatea solului, rassa. etc), cât şi factorii psihici, cari pot fi individuali sau colectivi. Cu cât un factor a avut influenţă mai mare, cu atâta trebue să deştepte consideraţia şi interesul istoricului.

Nu vom urmà astfel în cursurile noastre nici o direcţie extremă, ci vom dà în măsura cuvenită, după valoarea lui, fiecărui factor locul ce i se cuvine după influenţa pe care a exercitat-o. Vom reduce la adevărata lor valoare evenimentele politice şi vom dà importanţa ce li se cuvine factorilor culturali şi economici.

Nu vom căutà să denaturăm adevărul din interes estetic sau patriotic. Nu vom spiritualizà, nici eufimizà istoria — cum a făcut Ranke — ci vom expune adevărul în toată realitatea, căci *istoricul este în primul rând un preot al religiei adevărului.*

Nici o consideraţie nu ne va împiedicà să nu spunem adevărul. Căci după părerea noastră cultul adevărului întăreşte mai mult sentimentul patriotic şi caracterul, decât o denaturare din vr'un interes patriotic.

De asemenea nu vom abuzà de reducerea fenomenelor istorice la formule generale şi abstracţiuni, căci am convingerea că prin aceasta se denaturează adevărul.

Cu toate că pomul roditor al neamului românesc şi-a avut o parte din ramuri întinse în grădinile vecinilor, cari i-au cules în decursul secolelor fructele, îl vom studià în întregime cu rădăcina, trunchiul şi cu toate ramurile sale.

www.dacoromanica.ro

Poporul român, deşi împărţit în mai multe state, a fost un organism unitar. Faptul însă că jumătate din Români au trăit în state vecine, ne sileşte să dăm atenţia cuvenită istoriei acelor state, cari au cuprins în sânul lor o parte considerabilă din neamul nostru.

Vom îmbrăţişà astfel vieaţa întregului popor românesc în toate manifestările ei. Vom studià istoria Românilor de pe întreg teritoriul locuit de Români, dând explicarea cauzală a desvoltării poporului nostru în legătură cu toţi factorii.

*

In ce priveşte metoda, vom cântărì cu severitate izvoarele utilizând în primul rând inscripţiile, documentele şi analele şi întrebuinţând cu tot scepticismul necesar cronicele şi izvoarele literare. Faptele expuse în cronici nu le considerăm istorice—adică adevărate,—decât dacă sunt confirmate prin documente sau alte izvoare de mâna întâia. Aşa d. e. cronica lui Ureche, cronicele bizantine, ungureşti şi polone, vor trebuì supuse unei critici severe şi numai acele fapte le vom considerà ca adevărate, cari vor fi confirmate de anale, documente sau alte izvoare autentice. Vom considerà astfel istorice numai acelea din faptele expuse în cronici, cari sunt confirmate prin izvoare absolut autentice. Până la această confirmare va trebui să păstrăm rezerva cuvenită.

O muncă grea ne aşteaptă. Măreaţa clădire a istoriei noastre are nevoe încă de multe cărămizi până să fie terminată. Va fi nevoe încă de munca mulţor generaţii pentru ca acest strălucit edificiu să fie complect. Aceasta nu se va puteà însă îndeplinì decât prin armonizarea şi concentrarea energiilor şi prin o înţeleaptă diviziune a muncii, dictată de iubirea faţă de trecutul neamului nostru.

Ne aşteaptă deci o muncă încordată şi aş fi fericit, dacă aş contribuì în cât de mică măsură la stimularea activităţii d-voastră, astfel ca fiecare din d-voastră să adauge o cărămidă la edificiul scump al istoriei noastre.

www.dacoromanica.ro

BIBLIOGRAFIE

Bernheim Ernst *„Lehrbuch der historischen Methode und der Geschichtsphilosophie"*.

Bernheim Ernst, *„Geschichtsunterricht und Geschichtsswisenschaft"*. (Sonder abdruck aus „Neue Bahnen" 1899).

Breysig Kurt „Der Stufen— Bau und die Gesetze der Welt— Geschichte" Berlin 1905.

Dobrogeanu Gherea *„Concepţia materialistă a istoriei"*. Bucureşti, 1892.

Fueter Ed. *„Histoire de l'historiographie moderne"*. traduit de l'allemand par Emile Jeanmaire, Paris 1914.

Goldfriedrich I. *„Die historische Ideenlehre in Deutschland"*, Berlin 1902.

Jäger Oskar *„Didaktik und Methodik des Geschichtsunterrichts"* München 1895.

Jäger Oskar *„Bemerkungen über den geschichtlichen Unterricht"*. 1892.

Iorga N. *„Despre utilitatea generală a studiilor istorice"* Buc. 1895.

Iorga N. *„Generalităţi cu privire la studiile istorice"*. Vălenii de Munte. 1911.

Iorga N. *„Două concepţii istorice"*. Ac. R. Discursuri de recepţiune XXXV. 1911.

Lamprecht K. *„Die Kulturhistorische Methode"*. Berlin 1900.

Lamprecht K. *„Moderne Geschichtswissenschaft"* Freiburg 1905.

Langlois et Seignobos *„Introduction aux études historiques"*. Paris 1905.

Meyer Eduard *„Zur Theorie und Methode der Geschichte"*. Halle. 1902

Meyer Eduard *„Humanistische und geschichtliche Billdung"*. Berlin 1907.

Meyer Eduard *„Histoire de l'antiquité"*. t. I. traduit par Maxime David. Paris 1902.

Monod G. „Histoire" in *„De la Méthode dans les sciences"*. Paris 1909.

Nordau Max *„Le sens de l'histoire"*. Paris 1910. (Bibl. de Philosophie contemporaine).

Seligman Edwin R. A. *„L'interpretation économique de l'histoire"* traduit par Barrault, Paris 1911. (Etudes sur le devenir social VI).

Spranger E. *„Die Grundlagen der Geschichtswissenschaft"*, 1905.

Tiberiu Constant *„Ştiinţa istoriei după A. D. Xenopol"*. (Biblioteca sociologică). Buc. 1913.

Wegele *„Geschichte der deutschen Historiographie"*. Munchen 1885.

Xenopol A. D. *„Principiile fundamentale ale istoriei"*. Iaşi, 1900.

Xenopol A. D. *„La theorie de l'histoire"*. Paris 1908.

Xenopol A. D. *„De la méthode dans les sciences et dans l'histoire"* Paris 1910.

Xenopol A. D. *„Istoria şi geologia"*. (Viaţa Românească, 1910).

Xenopol A. D. *„Sociologia şi socialismul"*. (An. Ac. R. 1910).

Xenopol A. D. *„Ideile de legi şi de prevedere"* (An. Ac. R. 1913).

www.dacoromanica.ro

II.

CARACTERIZAREA ŞI ÎMPĂRŢIREA ISTORIEI ROMÂNILOR.

1. — Caracterizarea istoriei Românilor.

Nu se cunoaşte un popor, care să fi avut o istorie mai tragică decât poporul nostru. Istoria Românilor poartă marca unui lung şir de suferinţi şi a unei aprige şi disperate lupte pentru existenţă a poporului român. Nota tragică domină întreg trecutul nostru.

Explicarea se găseşte în primul rând în *aşezarea geografică* şi *condiţiile formării* poporului român. Caracterul istoriei noastre a fost determinat în special de *locul* şi *timpul*, în care s'a format neamul românesc.

Limita naturală nordică a imperiului roman din Europa de răsărit a fost Dunărea de jos, destinată de natură să formeze graniţa unei ţeri, cu atât mai mult că ţărmul drept este cu mult mai ridicat şi mai potrivit pentru a formă o bună frontieră.

Cu toate acestea un împărat genial şi viteaz, lăsându-se condus de raţiuni strategice şi economice a călcat legea naturii şi a trecut această graniţă firească. Marele împărat Traian a gasit desigur că provinciile imperiului dela Dunărea de jos nu se pot apără — cu toate avantajele strategice ce le prezentă măreţul fluviu în părţile noastre — fără stăpânirea fortului natural, care e cetatea de munţi a Transilvaniei, destinată de natură să servească ca cheie de apărare şi dominaţiune a Europei răsăritene. Punând bazele provinciei romane din stânga Dunărei, Traian a înţeles desigur, să creeze din cetatea de munţi a Transilvaniei, un fort de apărare al Dunărei de jos şi o bază de dominaţiune a Europei de răsarit.

Destinaţia acestei provincii şi misiunea, care rezultă pentru colonişti în mod implicit din aşezarea geogra-

www.dacoromanica.ro

fică, aceia de a fi apărătorii fortului natural al Carpaţilor, a determinat în chip firesc întreaga vieaţă a locuitorilor din Dacia lui Traian.

Sortiţi să fie apărătorii acestui fort, descendenţii coloniştilor lui Traian, trebuiau să aibă în mod firesc soarta soldaţilor siliţi să fie pregătiţi necontenit pentru apărare: *o vieaţă plină de riscuri, de suferinţe şi de dureri, cu atât mai mult* **că Cetatea Transilvaniei erà cel dintâi obstacol natural serios pentru barbarii, cari aveau drumul deschis din stepele Rusiei până în valea Dunărei de jos.** Coloniştii lui Traian au fost aşezaţi în locul cel mai primejdios din întreaga împărăţie romană, în calea, pe care aveau să vină spre apus toţi barbarii de stepă, cari năvăliau din Asia în Europa. *Romanii din cetatea lui Traian erau destinaţi să devină prin firea lucrurilor şi forţa împrejurărilor apărătorii din primele rânduri ale civilizaţiei apusene.*

Aceste condiţii geografice au determinat tragicul de mai târziu. Căci abià a trecut un secol şi jumătate dela cucerirea Daciei şi împărăţia romană s'a văzut silită să revină la vechea frontieră a Dunărei de jos, sa retragă legiunile şi funcţionarii din Dacia şi să lase pe descendenţii coloniştilor lui Traian în voia sorţii.

Părăsirea oficială a Daciei de Aurelian a complectat destinul tragic al coloniştilor rămaşi fără apărare la discreţia barbarilor, cu atât mai mult că procesul formării naţiunii române erà abià început. Zămislirea poporului rămân a avut astfel loc în o vreme când imperiul roman erà în decădere şi în imposibilitate ca să facă faţă împrejurărilor la graniţa Dunărei de jos. Vulturul roman a părăsit în prima fază de formaţiune pe urmaşii coloniştilor lui Traian, cari ar puteà fi comparaţi cu un copil părăsit de părinţi, lăsat pe drum în voia sorţii. *Din acest fapt a decurs în mod firesc tot tragicul istoriei noastre.*

www.dacoromanica.ro

Totuşi urmaşii coloniştilor n'au pierit, ci şi-au îndeplinit misiunea cu toată furtuna ce s'a descărcat asupra lor. Până în veacul al 7-lea ei au rămas în continuitate teritorială cu Italia. La această dată însă procesul slavizării provinciilor din dreapta Dunării a fost în bună parte îndeplinit. Din veacul al 7-lea încoace urmaşii coloniştilor din Dacia au fost separaţi de trunchiul latin prin Slavii din Serbia de azi. Faptul acesta a avut influenţă hotărîtoare asupra destinelor viitoare ale neamului nostru. Căci separaţi de latinitatea apuseană, Românii au sfârşit prin a primi cultul şi formele religioase din răsărit, ceeace a avut ca urmare nu numai că au perdut protecţia papilor, ci din contră aceşti factori dominanţi ai evului mediu au devenit cei mai aprigi inamici ai urmaşilor coloniştilor Romei.

Astfel ruperea de latinitate şi izolarea noastră în lumea turano-slavă a fost complectă. Fosta provincie a lui Traian a ajuns o insulă în marea turano-slavă. Ironia sorţii a făcut astfel ca Ungurii, deşi barbari asiatici să capete — pentrucă au primit catolicismul, — dreptul de cetate în Europa şi să fie îmbrăţişaţi de Papi, pe când urmaşii coloniştilor Romei, să fie consideraţi, — prin faptul că au fost ortodoxi, — de duşmani. Barbarii turanici au devenit fiii Romei medievale, pe când adevăraţii copii ai Romei vechi au ajuns ţinta prigonirilor Romei pontificale.

Incurajaţi de Papi, Ungurii au sfârşit prin a se consolidà în un stat puternic şi a supune pe Românii de dincolo de munţi. Carpaţii au devenit astfel din punct de vedere politic zid despărţitor de fraţi, deşi dela natură erau destinaţi să fie centrul unui stat dela Dunărea de jos, şi nu extremitatea unui stat dela Dunărea de mijloc. In loc de centralizare într'un singur stat, — cum au obţinut Ungurii, — Românii au rămas, din cauza Ungurilor, despărţiţi în mai multe state, ceeace a avut influenţă hotărâtoare asupra desvoltării neamului nostru.

www.dacoromanica.ro

Ocuparea Transilvaniei de Unguri a schimbat cu desăvârșire cursul istoriei noastre. Ea a fost o altă cauză fundamentală a tragediei neamului românesc. Urmarea firească a fost că Românii despărțiți în mai multe state, cu tot eroismul și jertfele făcute, au căzut sub influența Turcilor și au fost exploatați de toți vecinii, — și abia în vremurile noastre, după suferințe milenare, au isbutit să se concentreze într'un singur stat, România de azi, care e chezășia îndeplinirii misiunii noastre în aceste locuri primejdioase.

Iată deci caracterizarea istoriei noastre: *un lung șir de suferințe și o luptă grea și disperată pentru existență a neamului nostru, care a fost părăsit în o epocă când formațiunea lui era abia începută, și a fost expus exploatării trecătorilor și vecinilor, încât s'ar puteà asemănà cu un pom roditor de lângă un drum, din care s'au înfruptat trecătorii, cari nu s'au mulțumit numai să-i culeagă fructele, dar i-au rupt frunzele, i-au despicat crengile și i-au ciuntit tulpina.*

Deși în condiții grele, totuși strămoșii noștrii au jucat un rol considerabîl în istoria universală. In împrejurări extrem de dificile, Românii și-au îndeplinit cu toate acestea misiunea de apărători ai civilizației apusene. Marii noștrii Domni au dat dovezi de mult spirit de sacrificiu și de multă abilitate și vitejie în luptele de apărare ale creștinătății în contra Semilunei. *„Promitem pe credința noastră creștină, că vom stà și luptà pentru creștinătate cu prețul vieții noastre până la moarte“* declarà eroul dela Vaslui, Ștefan cel Mare, în circulara sa către principii creștini, prin cari le aduceà la cunoștință marea lui victorie în contra Turcilor (1475).

„Dumnezeu nu va îngăduì niciodată ca un păgân să ajungă Domn al țerii noastre creștine — scrià în 1532 Rareș către regele Poloniei, — *aceasta nu se va*

www.dacoromanica.ro

întâmplă atâta timp cât noi vom domni și soarele va străluci". «*Sunt gata să servesc cu capul meu și cu țara mea* — declară el altădată, — *Impăratului și întregei creștinătăți și nu voi cruță nici capul meu, nici ființa mea, ci sunt gata să jertfesc totul pentru conservarea creștinătății și binele public*».

In ce privește spiritul de jertfă al marilor noștrii Domni, el se poate constată din cuvintele următoare ale lui Petru Rareș:

„*Puțin îmi pasă că fiul meu este dus peste Dunăre* (chezaș la Turci), *căci din acea zi eu îl consider ca mort. Cu toate acestea eu am gând ferm și hotărâre să țin cu creștinii până la peirea capului meu*".

Acestui spirit de jertfă al Domnilor și al poporului nostru se datorește în cea mai mare parte faptul, că țerile noastre n'au fost prefăcute în pașalâc, cum s'a întâmplat cu Ungaria, în a cărei capitală a fâlfâit multă vreme steagul semilunei. Țerile românești au rămas, prin spiritul de jertfă și vitejia poporului românesc, multă vreme, „*baștele*[1]) *și apărătură a toată creștinătatea*", cum le-a numit cu drept cuvânt marele erou al neamului nostru, Mihai Viteazul.

2. Impărțirea istoriei Românilor.

Criteriul, după care ne conducem la împărțirea istoriei noastre, este cel expus în lecția de deschidere. El consistă în luarea în considerare a tuturor factorilor istorici. O împărțire științifică nu se poate face decât prin observarea tuturor factorilor, cari au contribuit la formarea și desvoltarea poporului român. In cazul contrar se face operă unilaterală și prin urmare neștiințifică.

Oricât de important ar fi un factor, și în orice măsură ar fi contribuit la desvoltarea istorică a poporului nostru, totuș el singur nu poate constitui un cri-

[1] Bastion, fort.

www.dacoromanica.ro

teriu hotărâtor pentru împărţirea istoriei Românilor, din simplul motiv că evenimentele istorice nu sunt produsul unui singur factor, ci al unui complex de factori şi de împrejurări. Deşi factorul cultural are importanţă extraordinară şi contribue în măsură deosebită la mersul istoric al unui popor, totuş el singur nu poate să constitue un criteriu de împărţire, căci evenimentele istorice nu sunt produsul exclusiv al unui singur factor, oricât de important ar fi el, ci al mai multor factori, cari se influenţează şi se complectează unul pe altul.

De aceea împărţirea făcută de regretatul Xenopol, care a luat ca bază factorul cultural, este unilaterală şi fără temeiu. Renumitul istoric a făcut următoarea împărţire luând ca criteriu *viaţa culturală* a poporului român:

1) Istoria veche dela origine până la venirea Ungurilor: (dela 513 înainte de Chr., până la 900 după Chr.[1]): *Formarea naţionalităţii române;*

2) Istoria medie dela năvălirea Ungurilor până la jumătatea veacului al XVII-lea (900 — 1650): *Epoca slavonismului;*

3) Istoria modernă dela Matei Basarab şi Vasile Lupu până la revoluţia grecească, (1633—1821): *Înrîurirea grecească;*

4) Istoria contimporană dela revoluţia grecească din 1821 până în zilele noastre: *Epoca românismului.*

Această împărţire nu poate fi considerată temeinică, căci baza pe care e clădită, e nefirească.

Influenţa slavonă în biserică şi cancelarii a fost interpretată greşit. Limba slavonă n'a fost decât o haină exterioară, căci n'a fost vorbită de popor, ci întrebuinţată numai ca limbă de cult în biserică şi pentru scrisul documentelor în cancelaria domnească.

[1]) In ediţia I-a a „Istoriei Românilor", perioada I-a, era întinsă până la anul 1290. In ediţia a II-a însă a fixat încetarea părţii I-a, la anul 900. („Istoria Românilor", vol. I, pag. 24 şi vol. II, pag. 167.

www.dacoromanica.ro

Ea a avut desigur în o măsură oarecare influenţă asupra poporului nostru, dar n'a oprit desvoltarea limbei româneşti, pe care o vorbeà poporul şi n'a alterat sufletul latin al acestuia.

Şi în Germania de Nord a fost întrebuinţată în evul mediu limba latină ca limbă de cult şi de cancelarie, dar faptul acesta n'a alterat sufletul poporului, care a rămas german. Nici un istoric german n'a putut să utilizeze acest fapt ca criteriu pentru a numì evul mediu al istoriei germane epoca latinismului. Limba de cult şi de cancelarie a fost un vestmânt exterior, care n'a avut influenţă asupra massei. El a fost purtat de un număr foarte restrâns de cărturari, cari s'au servit de limba slavonă ca de un simplu instrument pentru cult şi pentru scrisul documentelor. Acest instrument cultural n'a schimbat fondul sufletului poporului românesc, care a rămas latin.

Tot fără temeiu a fost numită de Xenopol perioada dela jumătatea secolului al XVII-lea până la 1821: *„Înrâurirea grecească"* [1]). Căci tocmai în această perioadă a „înrâuririi greceşti", s'a întrodus în mod definitiv limba românească în biserică, iar cronicarii şi cărturarii au scris în limba poporului. Cât de puţin fondată a fost această concepţie a ilustrului istoric se poate constată din faptul că tocmai în această epocă de „înrâurire grecească" s'a propagat în limba românească idea originii romane şi a unităţii Românilor. Pe de altă parte tocmai în această epocă, în secolul numit al Fanarioţilor, au pătruns cele dintâi raze de cultură franceză, care ne-a pus din nou în legătură cu apusul european.

Tot în această epocă, în secolul al XVIII-lea, s'a propagat cu multă putere de convingere de scriitorii din Ardeal idea originii romane, care a provocat redeşteptarea naţională la Românii de peste munţi.

1) „Istoria Românilor", vol. I, ed. II, pag. 12, cf. vol. II, pag. 167, unde limita epocei slavonismului e fixată la 1650.

www.dacoromanica.ro

Inrâurirea grecească a fost, ca și cea slavonă, o simplă haină exterioară, care n'a alterat sufletul națiunei. E adevărat că boerimea a suferit în măsură considerabilă influența grecească, dar trebuie luat în vedere faptul că această classă formă numai o mică parte din națiune, iar pe de altă parte trebue remarcat că nu toată boerimea a fost atinsă de înrâurirea fanariotă, ci mai ales cea în legătură cu curtea. Nici cultura grecească n'a avut influență asupra massei. Indată ce mantia exterioară a influenței grecești a fost aruncată, sufletul românesc a ieșit la suprafață și s'a manifestat pe toate terenele.

Regretatul Onciul a luat ca criteriu de împărțire elementul politic [1]). Deși acesta este mai potrivit pentru acest scop decât cel cultural, totuș nu se poate luà ca bază un singur factor, ci trebue utilizat întregul complex de factori, cari au înrâurit asupra poporului nostru.

Luând ca bază idea dinastică și formarea statului, Onciul a făcut împărțirea următoare:

1. Istoria veche până la întemeierea statelor române.
2. Perioada vechilor dinastii naționale, care se poate numì istoria medie.
3. Perioada Domnilor din diferite familii (istoria nouă).
4. Istoria contimporană, dela 1866 încoace.

Conduși de principiul că evenimentele istorice nu sunt produsul unui factor izolat, ci al unui complex de factori și de împrejurări, noi nu putem admite o împărțire bazată pe un singur element. De aceea vom încercà să facem o altă împărțire bazată pe factorii principali, cari înrâuresc evenimen ele istorice ținând în acelas timp cont de faptul că o dată izolată — un an d. e. — nu poate constituì un părete des-

1) *„Epocile istoriei române și împărțirea ei"*. (Discursuri de recepțiune Ac. Rom. XXIX, Buc. 1906).

www.dacoromanica.ro

părţitor între două evuri sau două perioade. Căci oricât de însemnat ar fi un eveniment, totuş nu poate contribui la o schimbare esenţială a unei societăţi pe toate terenele.

După cum în istoria universală un eveniment, chiar de importanţa căderii Constatinopolei (1453) sau descoperirea Americei (1492), nu poate fi considerat ca limită de despărţire a două evuri, tot aşà şi în istoria noastră nu putem luà date izolate ca hotare despărţitoare a două perioade.

Numai atunci când se constată la un popor, schimbări pe toate terenele, putem să afirmăm că a început un ev nou. Aşà d. e. s'a considerat multă vreme anul 476, căderea Romei, ca limită între evul antic şi cel mediu. In realitate însă n'avem evul mediu, decât în secolul al IX-lea şi X-lea când procesul formaţiunii noilor popoare e terminat, când se pune temelia statelor cu dinastii naţionale şi când se constată o nouă societatę, cu altă concepţie de stat, altă concepţie de vieaţă, altă organizaţie politică şi socială precum şi întocmire religioasă deosebită.

De asemenea nu se poate luà ca limită între evul mediu şi cel modern o dată izolată, ci vom considerà evul modern început numai în primele decenii ale secolului al XVI-lea când se constată schimbări pe toate terenele şi anume schimbări politice prin triumful absolutismului în cele mai multe state europene, schimbări religioase prin triumful reformei, schimbări culturale prin renaştere, şi schimbări economice prin mutarea centrului de gravitate comercial din Mediterana pe ţămurile oceanului Atlantic.

Urmând aceiaş metodă încercăm să dăm următoarea împărţire a istoriei noastre:

Perioada I-a ar cuprinde istoria dela începutul procesului de formaţiune al poporului român (sec. I) şi până în secolul al XIV când se constată schimbări esenţiale pe toate terenele.

www.dacoromanica.ro

Din punct de vedere politic se constată o schimbare esenţială între perioada a doua şi perioada I-a. Pe când aceasta din urmă se caracterizează din punct de vedere politic prin pulverizarea românilor în o mulţime de stătuleţe, fapt care i-a împiedicat să joace vr'un rol politic, în perioada următoare, din contră, o parte din ai noştrii s'au închegat în două state, cu dinastii naţionale deosebite.

Procesul pulverizării în diferite stătuleţe a început după părăsirea Daciei de Aurelian şi a continuat în decursul năvălirilor barbare până prin secolul al XII-lea şi al XIII-lea, când s'a pornit curentul contrar al centralizării micilor state în jurul unuia mai puternic. In secolul al XIV-lea procesul acestei centralizări a fost terminat şi s'au format cele două principate sub dinastii naţionale.

De asemenea tot în secolul al XIV-lea e terminat procesul întinderii teritoriale a neamului românesc, căci în acest secol se constată atingerea graniţelor naturale ale Nistrului si Mării Negre.

Pe când în perioada I nu se constată diferenţiare socială esenţială, întrucât Românii duceau, — în general, — vieaţă rustică, ocupându-se cu păstoritul şi agricultura, în secolul al XIV-lea se constată un început de diferenţiare socială prin formarea classei boereşti, care devine din ce în ce mai puternică, favorizată fiind de organizarea politică şi de concepţiile şi curentele medievale din Ungaria şi Polonia.

Biserica este în acest secol de asemenea organizată, iar limba slavonă, care fusese mai înainte introdusă în biserică, devine limbă oficială de cancelarie în ţerile române.

Perioada a II-a din secolul al XIV până la începutul secolului al XVII-lea, când se constată schimbări esenţiale pe toate terenele.

Cu Mihai Viteazul se termină şirul dinastiilor naţionale în amândouă ţerile române, căci Basarabii sau

www.dacoromanica.ro

Muşatinii, cari au mai domnit, n'au fost în continuitate. De asemenea cu Mihai Viteazul se termină luptele desperate pentru neatârnare contra Turcilor începute din secolul al 14-lea şi continuate, deşi cu mari întreruperi, în secolii următori. Mihai Viteazul e cel din urmă reprezentant al pleiadei mari de Domni din dinastiile naţionale, cari au ridicat sabia pentru creştinătate şi pentru independenţă contra exploatării şi apăsării Turcilor păgâni.

Haina exterioară slavonă a fost înlăturată la începutul secolului al XVII-lea. Incă din timpul lui Mihai Viteazul limba slavonă a fost aproape scoasă din uz şi înlocuită cu limba română, care n'a întârziat a fi introdusă în biserică şi a devenì organul principal pentru toate manifestările vieţii culturale româneşti.

Procesul diferenţierii sociale, al cărui început se constată în secolul al XIV-lea se poate considerà la începutul secolului al XVII-lea terminat.

Astfel în primele decenii ale secolului al XVII-lea se constată schimbări esenţiale în diferite ramuri ale vieţii naţionale, cari dau naştere unei perioade istorice cu note caracteristice deosebite. Aceasta ne dă îndemnul să considerăm începutul secolului al XVII-lea drept termin despărţitor între perioada a doua şi cea următoare, care ar durà până în vremurile noastre.

Perioada III-a, dela începutul sec. XVII până în vremurile noastre se caracterizează din punct de vedere ideal prin răspândirea ideei latinităţii şi a unităţii poporului român, idee, care s'a înfiltrat în decursul secolelor următoare în straturi mai adânci ale poporului, şi a dat naştere conştiinţei naţionale, care a dus la unirea Principatelor şi la întregirea României. Unirea dela 1859, independenţa şi regatul n'au fost decât diferite etape ale năzuinţelor Românilor, treziţi prin conştiinţa naţională, de a se unì într'un stat unitar.

Din punct de vedere politic, Românii n'au mai avut

www.dacoromanica.ro

un rol atât de pronunţat în istoria universală ca în perioada 2-a.

Cu toate reformele lui Cuza şi cu introducerea regimului constituţional nu s'a schimbat în mod esenţial starea ţăraniior, cari reprezintă, prin numărul lor covârşitor, naţiunea noastră, căci iobăgia a persistat, cu toate reformele făcute, sub o altă formă, în vechiul regat, până în anii trecuţi, când s'a făcut împroprietărirea în stil mare şi s'a distrus regimul latifundiar.

De asemenea drepturile politice n'au existat în realitate pentru ţărănime, care a votat până în vremurile recente, prin delegaţi. Drepturi politice n'a dobândit în realitate ţărănimea, care formează naţiunea noastră, decât după realizarea unităţii naţionale, când s'a acordat votul universal.

Românii, cari locuiau în afară de hotarele vechiului regat, au stat fără drepturi reale politice până la unirea lor cu patria mamă.

Astfel schimbări esenţiale s'au produs în decursul perioadei a treia numai în vremurile recente, schimbări, cari au dat un caracter cu totul deosebit statului şi o situaţie excepţională naţiunei noastre.

Astfel evenimentele recente şi anume realizarea unităţii naţionale, introducerea votului universal, care a deplasat centrul politic la massa ţărănească, împroprietărirea ţăranilor, cea-ce a avut ca urmare desfiinţarea regimului latifundiar şi trecerea proprietăţii în mâinile ţăranilor, au schimbat în mod atât de esenţial caracterul statului şi al naţiunei, încât se pot considerà ca hotare de despărţire între două perioade cu note caracteristice deosebite.

Perioada a III-a ar durà până la realizarea unităţii naţionale şi la introducerea votului universal şi împroprietărirea ţăranilor.

Dela aceste evenimente încoace începe o nouă perioadă, în curs de desvoltare, în care nu se pot

www.dacoromanica.ro

prevedeà evenimentele. Se poate însă constatà în cei câţiva ani, cari formează începutul acestei perioade, schimbările esenţiale, cari s'au produs, schimbări, cari nu se pot încadrà în perioada anterioară.

Pe când în perioada a III-a aproape jumătate din Români gemeau în robie străină, avem la începutul perioadei a IV-a pe toţi Românii uniţi într'un singur stat şi deplini stăpâni pe destinele lor.

Pe când în perioada anterioară egalitatea socială erà numai formală, avem acum egalitate deplină pentru toţi Românii.

Pe când în perioada a III-a a perzistat regimul latifundiar, s'a dobândit acum de curând echilibrul în proprietate prin trecerea pământului în proprietatea celor cari îl muncesc.

Pe când mai înainte, prin regimul censitar, puterea politică au avut-o reprezentanţii classelor orăşeneşti, cu începutul perioadei din urmă, centrul de gravitate a fost strămutat la massele ţărăneşti, cari formează majoritatea zdrobitoare a naţiunii.

Pe lângă aceste schimbări esenţiale politice, economice şi sociale se constată şi o schimbare pronunţată în moravuri şi în concepţia de vieaţă.

Schimbările au fost atât de brusce, încât au produs desechilibrul moral foarte pronunţat.

Deşi la începutul ei, totuşi noua perioadă în curs de desvoltare are note caracteristice foarte distincte.

www.dacoromanica.ro

DE ACELAȘ AUTOR:

Relațiunile Moldovei cu Polonia. — Piatra 1900.

Cauzele de căpetenie ale căderei și mărirei noastre în trecut. — București 1906.

La politique orientale de François I-er. — Paris 1908.

Die auswärtige Politik des Peter Rareș, Fürst von Moldau. — Viena 1908.

Historia Turchesca. — București 1909, edit. Acad. Rom.

Uno sconosciuto storico veneziano del secolo XVI. — Veneția 1910.

Conștiința Națională. — București 1911.

Un manifest românesc al Impăratului Leopold I, din anul 1701. — Analele Acad. Rom. 1912.

Rolul bisericei în viața neamului nostru. — Bucur. 1913.

Bătălia dela Gwozdziec și Obertyn (1531). — Analele Acad. Rom. 1913.

Bătălia de pe Câmpul Pâinii (1479). — București 1913.

Din influențele politicei europene asupra istoriei noastre (Moise Vodă). — Analele Acad. Rom., 1914.

Ștefan cel Mare și Turcii. — București 1914.

Politica noastră. — București 1914.

Idealul nostru. — Iași 1915.

Politica României. — Iași 1915.

Revista Neamului. — Iași 1915—1916.

Pourquoi la Roumanie a fait la guerre. — Paris 1918.

Personalitatea lui Ștefan cel Mare. — București 1921.

Petru Rareș. — Bibl. ist. No. 1, București 1923.

24 Ianuarie. — București 1924.

PREȚUL 15 LEI.

www.dacoromanica.ro